

УДК 351.81:656.025.4

<https://doi.org/10.32703/2663-6352/2025-1-17-98-108><https://orcid.org/0009-0001-3332-4082>**Білецький Анатолій Леонідович,**

аспірант навчально-наукового

Київського інституту залізничного транспорту

Національний транспортний університет

НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕРЕВІЗНОГО ПРОЦЕСУ

Анотація. Стаття присвячена комплексному дослідженню нормативного регулювання організації перевізного процесу в Україні. Перевізний процес розглянуто як складну систему суспільних відносин, що виникають у зв'язку з переміщенням вантажів і пасажирів та мають істотне значення для економічного й соціального розвитку держави. Систематизовано правове регулювання перевізного процесу за трьома рівнями: перший рівень становлять Господарський та Цивільний кодекси України з загальними положеннями щодо перевезень, другий рівень складають транспортні кодекси та статuti, що регулюють перевезення з урахуванням особливостей кожного виду транспорту, третій рівень становлять правила перевезень вантажів, які розвивають положення транспортних кодексів.

Розкрито значення міжнародних договорів у системі нормативно-правового регулювання організації перевізного процесу, зокрема Конвенції про міжнародні автомобільні перевезення пасажирів і багажу, Угоди INTERBUS та Варшавської конвенції, які є частиною національного законодавства України відповідно до статті 9 Конституції. Проаналізовано галузеве законодавство, включаючи закони України «Про транспорт», «Про автомобільний транспорт», «Про залізничний транспорт», Повітряний кодекс України, Кодекс торговельного мореплавства та Закон «Про внутрішній водний транспорт», які встановлюють правові, економічні та організаційні засади функціонування відповідних видів транспорту. Особливого значення надається підзаконним нормативно-правовим актам, зокрема постановам Кабінету Міністрів України та наказам центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері транспорту.

Приділено увагу аналізу методів правового регулювання організації перевізного процесу, які включають методи приписів, заборон, дозволів та стимулювання, що застосовуються з метою забезпечення належної організації та здійснення перевезень. Підкреслено важливість договірних відносин між учасниками транспортної діяльності, розглядаючи особливості договорів перевезення вантажів та пасажирів, включаючи специфіку правового регулювання відносин у міському та приміському сполученні. Досліджено вплив Закону України «Про мультимодальні перевезення» на модернізацію правової основи організації перевізного процесу, що створює передумови для підвищення його ефективності, безпеки та відповідності сучасним викликам і стандартам. Дослідження також охоплює питання безпеки перевезень та управління ризиками, включаючи аналіз нормативно-правових актів, що регламентують перевезення небезпечних вантажів та встановлюють систему стандартів і нормативів для запобігання аварійним ситуаціям.

Ключові слова: перевізний процес, нормативно-правове регулювання, адміністративне право, транспортна система, мультимодальні перевезення, безпека перевезень, договірні відносини, інноваційні технології, гармонізація законодавства.

Annotation. The article is devoted to a comprehensive study of the normative regulation of the transportation process organization in Ukraine. The transportation process is considered as a complex system of social relations that arise in connection with the movement of cargo and passengers and are essential for the economic and social development of the state. The legal regulation of the transportation process is systematized according to three levels: the first level

consists of the Commercial and Civil Codes of Ukraine with general provisions regarding transportation, the second level consists of transport codes and statutes that regulate transportation taking into account the peculiarities of each type of transport, the third level consists of rules for cargo transportation that develop the provisions of transport codes.

The significance of international treaties in the system of legal regulation of the transportation process organization is revealed, in particular the Convention on International Road Transport of Passengers and Luggage, the INTERBUS Agreement, and the Warsaw Convention, which are part of the national legislation of Ukraine in accordance with Article 9 of the Constitution. The sectoral legislation is analyzed, including the laws of Ukraine "On Transport," "On Road Transport," "On Railway Transport," the Air Code of Ukraine, the Merchant Shipping Code, and the Law "On Inland Water Transport," which establish the legal, economic, and organizational principles for the functioning of respective types of transport. Special importance is given to secondary legislation, in particular resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine and orders of central executive authorities that ensure the formation and implementation of state policy in the field of transport.

Attention is paid to the analysis of methods of legal regulation of the transportation process organization, which include methods of prescriptions, prohibitions, permissions, and incentives used to ensure proper organization and implementation of transportation. The importance of contractual relations between participants in transport activities is emphasized, considering the peculiarities of contracts for the transportation of cargo and passengers, including the specifics of legal regulation of relations in urban and suburban connections. The influence of the Law of Ukraine "On Multimodal Transportation" on the modernization of the legal basis for the organization of the transportation process is studied, which creates prerequisites for increasing its efficiency, safety, and compliance with modern challenges and standards. The study also covers issues of transportation safety and risk management, including analysis of regulatory acts that regulate the transportation of dangerous goods and establish a system of standards and norms for preventing emergency situations.

Keywords: *transportation process, legal regulation, administrative law, transport system, multimodal transportation, transportation safety, contractual relations, innovative technologies, harmonization of legislation.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Перевізний процес охоплює складну систему суспільних відносин, що виникають у зв'язку з переміщенням вантажів і пасажирів, та має істотне значення для економічного й соціального розвитку держави. Високий рівень ризиків у сфері транспорту, постійні технічні новації та зміни економічних умов обумовлюють потребу в ефективному нормативному регулюванні. Однак наявна нормативно-правова база не завжди відповідає вимогам часу, що створює труднощі в реалізації перевізного процесу. Суттєвими проблемами залишаються фрагментарність регулювання, відставання від технологічного розвитку, а також недостатня адаптивність правових норм до змін ринку транспортних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти нормативного регулювання організації перевізного процесу висвітлювались у працях численних дослідників. Зокрема, Р. С. Агакарян охарактеризував сутність та зміст адміністративно-правових відносин у транспортній сфері (2020 р.) [1]; А. В. Волкова досліджувала цивільно-правову природу договору перевезення вантажів автомобільним транспортом (2015 р.) [2] і проаналізувала міжнародний аспект таких перевезень в умовах дуалізму приватного права (2020 р.) [3]. Н. Є. Каличева розкрила значення державного регулювання як чинника ефективного функціонування національної транспортної системи (2018 р.) [4], а Ю. О. Крихтіна дослідила нормативно-правові засади розвитку транспортної галузі України та механізми реалізації державної політики в цій сфері (2020 р.) [7]. Д. О. Кульова, А. Л. Кравець та А. М. Киман у навчальному курсі узагальнили ризик-орієнтовані технології перевезень та підходи до їх планування (2023 р.) [8]. У дисертаційному дослідженні Д. К. Медведєв системно проаналізував адміністративно-правові засади перевезення вантажів автомобільним транспортом (2010 р.) [9], а О. М. Мельник приділила увагу класифікації негабаритних

вантажів і специфіці організації їх перевезень (2020 р.) [10]; О. М. Нечипуренко досліджував особливості цивільно-правового регулювання перевезень таксі (2008 р.) [11], а І. Р. Ніколаєнко проаналізувала захист прав пасажирів в межах міського та приміського сполучення (2021 р.) [12]. В. Р. Самостян і В. П. Онищук запропонували практичні підходи до удосконалення процесу планування вантажних автомобільних перевезень (2023 р.) [20]. Питання правового забезпечення процесу державного управління у сфері транспортної інфраструктури загалом висвітлював В. А. Юсупов, зокрема у контексті створення технопарків (2021 р.) [21]. А у контексті фінансування оновлення транспортних технологій важливим є дослідження Л. Сас і П. Матковського, які розглядали напрями фінансової підтримки технологічної модернізації (2019 р.) [22].

Однак, незважаючи на наявність окремих досліджень, нормативне регулювання організації перевізного процесу потребує всебічного і глибшого наукового опрацювання, що засвідчує актуальність подальших наукових досліджень у цій галузі.

Метою статті є аналіз нормативного регулювання організації перевізного процесу, визначення особливостей застосування адміністративно-правових методів регулювання у цій сфері, а також обґрунтування шляхів підвищення ефективності правового впливу з урахуванням балансу між державними інтересами та правами учасників перевезень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правове регулювання перевізного процесу становить важливу складову адміністративного права, що забезпечує упорядкування суспільних відносин у транспортній сфері. Як зазначає Р. С. Агакарян, «адміністративні правовідносини у сфері транспорту є різновидом відносин, урегульованих адміністративним правом. ... ці відносини являють собою центральну ланку в механізмі правового регулювання та мають специфічні характеристики, зумовлені особливостями транспортної галузі» [1, с. 3]. Тобто саме через адміністративно-правові механізми держава забезпечує порядок, контроль та безпеку в транспортній галузі, враховуючи її складну структуру, суспільну значущість та підвищений рівень ризику. Специфіка транспортної сфери обумовлює наявність особливих норм, які регулюють ці правовідносини, що й відрізняє їх від загальних адміністративних правовідносин.

Фундаментальне значення для розуміння природи нормативного регулювання перевізного процесу має концепція правового регулювання, яке, згідно з науковими підходами, представляє собою «упорядкування суспільних відносин, здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток» [21]. Держава забезпечує життєдіяльність суспільства як системи через використання влади, а право – через нормативне регулювання. Важливо зауважити, що термін «правове регулювання» має ширше значення, ніж «законодавче регулювання», оскільки охоплює не лише закони, а й інші джерела права, які також відіграють важливу роль у впорядкуванні суспільних відносин.

Отож сфера правового регулювання перевізного процесу охоплює «сукупність суспільних відносин, яку можна і необхідно впорядкувати за допомогою права і правових засобів» [21]. Ця сфера характеризується як «галузь соціального простору, яка охоплена правом» і включає насамперед суспільні відносини економічного, політичного та соціально-культурного характеру [21]. Відповідно, специфіка транспортних відносин полягає в тому, що їх функціонування неможливо без використання правових засобів, оскільки вони стосуються забезпечення безпеки, якості послуг та захисту прав споживачів.

Нормативно-правове регулювання перевізного процесу в Україні здійснюється системою актів різної юридичної сили, які спрямовані на регламентацію відносин у сфері організації та здійснення перевезень різними видами транспорту. Ця система включає Конституцію України, міжнародні договори, закони України, підзаконні нормативно-правові акти.

Як зазначають дослідники, зокрема Ю. О. Крихтіна, умовно можна виділити три рівні правового регулювання транспортної діяльності: перший рівень становлять Господарський

кодекс України та Цивільний кодекс України, які містять загальні положення щодо перевезень для всіх видів транспорту, зокрема, про договори перевезення, транспортного експедирування, довгострокові договори щодо перевезення вантажів, відповідальність перевізника, правила пред'явлення та розгляду претензій та позовів у цій сфері; другий рівень складають транспортні кодекси, статuti, які регулюють перевезення з урахуванням особливостей функціонування кожного виду транспорту; третій рівень становлять правила перевезень вантажів, які розвивають положення транспортних кодексів та статутів [7]. Така позиція є цілком прийнятною, тому розглянемо детальніше увесь спектр законодавчих приписів.

Так, Конституція України, як Основний Закон держави, визначає загальні принципи правового регулювання всіх сфер суспільного життя, включаючи транспортну галузь. Відповідно до статті 42 Конституції України, держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності, що є важливим принципом функціонування ринку транспортних послуг. Крім того, стаття 92 Конституції встановлює, що виключно законами України визначаються засади організації та експлуатації транспорту [6].

Важливе місце в системі нормативно-правового регулювання організації перевізного процесу посідають міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Відповідно до статті 9 Конституції України, такі міжнародні договори є частиною національного законодавства України [6]. Серед міжнародних актів, які регулюють питання перевізного процесу, слід виділити Конвенцію про міжнародні автомобільні перевезення пасажирів і багажу (ратифікована Верховною Радою України 8 квітня 1999 року), Угоду про міжнародні нерегулярні перевезення пасажирів автобусами (Угода INTERBUS) від 30 червня 2001 року, Варшавську конвенцію 1929 року для уніфікації деяких правил міжнародних повітряних перевезень та інші.

Основу законодавчого регулювання організації перевізного процесу в Україні становлять закони, які визначають правові, організаційні та економічні засади функціонування транспортної системи України. Ключовим нормативно-правовим актом у цій сфері є Закон України «Про транспорт» [19] від 10 листопада 1994 року, який визначає правові, економічні, організаційні та соціальні основи діяльності транспорту. Цей закон встановлює загальні принципи функціонування транспортної системи України, визначає основні види транспорту, встановлює основи державного управління в галузі транспорту.

Закон України «Про автомобільний транспорт» від 5 квітня 2001 року регулює відносини між автомобільними перевізниками, замовниками транспортних послуг, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, пасажирями, власниками транспортних засобів. Відповідно до статті 2 цього Закону, завданнями законодавства з питань перевезень пасажирів та вантажів автомобільним транспортом є: «визначення основних правових та організаційних основ державного регулювання у сфері перевезень пасажирів та вантажів автомобільним транспортом; установлення вимог до перевізників, водіїв та транспортних засобів щодо забезпечення безпеки перевезень та екологічної безпеки; визначення системи державного контролю, прав, обов'язків та відповідальності державних органів виконавчої влади та перевізників за порушення міжнародних договорів та законодавства України» [14].

Нормативно-правовим актом, який регулює перевізний процес на залізничному транспорті, є Закон України «Про залізничний транспорт» від 4 липня 1996 року [15]. Цей закон визначає основні правові, економічні та організаційні засади діяльності залізничного транспорту загального користування, його роль в економіці і соціальній сфері України, встановлює основи взаємодії залізничного транспорту з іншими видами транспорту, підприємствами, установами та організаціями. Водночас для залізничного транспорту центральним документом є Статут залізниць України, на підставі якого Міністерство інфраструктури затверджує Правила перевезення вантажів, Технічні умови навантаження і кріплення вантажів, Правила перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України та інші нормативні документи [17].

Для регулювання перевізного процесу на повітряному транспорті важливе значення має Повітряний кодекс України від 19 травня 2011 року [13], який встановлює правові основи діяльності в галузі авіації, визначає державне регулювання цієї діяльності та використання повітряного простору України, забезпечення безпеки авіації та інші аспекти функціонування авіаційної галузі.

Перевізний процес на морському та річковому транспорті регулюється Кодексом торговельного мореплавства України від 23 травня 1995 року та Законом України «Про внутрішній водний транспорт» від 3 грудня 2020 року. Ці нормативно-правові акти встановлюють правові, економічні та організаційні засади діяльності морського та річкового транспорту, визначають механізми державного регулювання перевізного процесу на водному транспорті.

Слід відзначити, що для морського транспорту характерним є регулювання перевезень негабаритних вантажів, що потребує особливого підходу до організації перевізного процесу, адже негабаритні вантажоперевезення вважаються одними з найскладніших вантажоперевезень з технічних причин, а також необхідності виконання спеціальних правил, узгодження дозвільних документів і договорів, наявності кваліфікованих фахівців.

О. М. Мельник акцентує, що для «морських перевезень негабаритних вантажів характеристики вантажу зумовлюють вибір спеціалізації судна, але додатково може виникати питання обґрунтування вибору неспеціалізованого судна для перевезення такого вантажу, якщо це практично і економічно доцільно» [10, с. 170].

Водночас важливу роль у регулюванні організації перевізного процесу відіграють підзаконні нормативно-правові акти, зокрема, постанови Кабінету Міністрів України, накази центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері транспорту. Серед таких актів слід виділити: 1) Постанову Кабінету Міністрів України від 6 квітня 1998 року № 457 «Про затвердження Статуту залізниць України», яка детально регламентує питання організації та здійснення перевезень залізничним транспортом; 2) Постанову Кабінету Міністрів України від 18 лютого 1997 року № 176 «Про затвердження Правил надання послуг пасажирського автомобільного транспорту», яка встановлює вимоги до організації перевезень пасажирів автомобільним транспортом; 3) Постанову Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2015 року № 1001 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів автомобільним транспортом, міжнародних перевезень пасажирів та вантажів автомобільним транспортом», яка встановлює вимоги до суб'єктів господарювання, що здійснюють перевезення; 4) Наказ Міністерства транспорту України від 14 жовтня 1997 року № 363 «Про затвердження Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні», який детально регламентує питання організації та здійснення вантажних перевезень автомобільним транспортом; 5) Наказ Міністерства транспорту України від 9 лютого 2004 року № 75 «Про затвердження Порядку організації регулярних, нерегулярних і маятникових перевезень пасажирів автомобільним транспортом у міжнародному сполученні», який регулює питання організації міжнародних пасажирських перевезень.

Питання безпеки перевізного процесу регулюють такі нормативно-правові акти, як Закон України «Про дорожній рух» від 30 червня 1993 року, Закон України «Про перевезення небезпечних вантажів» від 6 квітня 2000 року, Постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 2001 року № 30 «Про проїзд великогабаритних та великовагових транспортних засобів автомобільними дорогами, вулицями та залізничними переїздами» та ін.

Важливим аспектом державного регулювання є функції правового забезпечення перевізного процесу, які включають «розробку та затвердження відповідно до встановленого порядку Правил перевезень вантажів, технічних умов навантаження та закріплення вантажів, Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти, Правил дорожнього руху, правил надання послуг та інших нормативних актів, які потрібні для забезпечення норм

санітарного стану та гігієни, безпеки руху, охорони праці та пожежної безпеки, сертифікації та технічної експлуатації рухомого складу, правил поведінки громадян та забезпечення їх безпеки при здійсненні перевізного процесу» [4, с. 29–30].

Серед функцій державного регулювання варто виокремити затвердження статутів і положень транспортних підприємств, сприяння укладанню договорів та контрактів, а також їх розірванню, здійсненню ліцензування діяльності перевізників і представництво інтересів національних транспортних компаній на міжнародному ринку транспортних послуг. Окрему групу становлять функції, пов'язані з фінансово-економічною діяльністю, зокрема розробка тарифної та цінової політики, формування тарифів, а також реалізація інноваційних та інвестиційних проєктів.

Важливою складовою нормативного регулювання організації перевізного процесу є договірні відносини між учасниками транспортної діяльності. Згідно з А. В. Волковою, «за договором перевезення вантажів перевізник зобов'язується за плату перевезти вантаж встановленого вантажовідправником виду, обсягу, строків та інших умов перевезення від вантажовідправника до вантажоодержувача чи у визначений сторонами пункт призначення» [2].

Натомість О. М. Нечипуренко визначає договір перевезення пасажирів автомобільним транспортом як «різновид договору перевезення пасажирів, за яким перевізник зобов'язаний надати транспортну послугу і перевезти пасажирів до певного місця, а пасажир повинен сплатити перевізнику вартість проїзду» [11].

Сучасні дослідження у сфері договірної регулювання транспортних послуг акцентують увагу на особливостях договору перевезення пасажирів у міському та приміському сполученні. Зокрема, І. Р. Ніколаєнком запропоновано розширене визначення такого договору, за яким «перевізник, який здійснює перевезення пасажирів за узгодженим з організатором регулярних перевезень маршрутом та графіком руху в межах міста чи іншого населеного пункту чи у приміському сполученні на відстань до 50 км, зобов'язується здійснити безпечну доставку пасажирів, який погодився на здійснення перевезення на запропонованих перевізником умовах, а пасажир зобов'язується оплатити вартість проїзду та дотримуватися вимог правил перевезення пасажирів, законних вимог перевізника» [12].

Слід акцентувати, що особливістю правового регулювання відносин щодо перевезення пасажирів є те, що частина договірних умов встановлюється не безпосередньо сторонами, а визначається законодавством у відповідних нормативно-правових актах. Такі умови визнаються істотними, оскільки прямо передбачені законом. Це підкреслює важливість нормативного регулювання у формуванні договірних відносин у транспортній сфері.

Окремого розгляду потребує міжнародне правове регулювання перевізного процесу, особливо в контексті інтеграції України до європейського транспортного простору. Учені зазначають, що правове регулювання міжнародних перевезень вантажів характеризується «дуалізмом правового регулювання приватних відносин із міжнародного перевезення вантажів автомобільним транспортом, домінуванням положень міжнародних конвенцій над національним законодавством» [3, с. 175].

Правове регулювання має низку ознак, що формують його сутність. По-перше, це вплив правових норм на поведінку учасників правовідносин під час реалізації ними своїх прав і задоволення взаємних економічних потреб. По-друге, воно є результатом діяльності держави та її правотворчих органів, уповноважених упорядковувати транспортні відносини шляхом прийняття нормативних актів або, за потреби, індивідуальних рішень і контролю ефективності їх дії. По-третє, це організувальний вплив, що задає через диспозицію норми оптимальний за наявних умов алгоритм поведінки учасників транспортних правовідносин. Нарешті, правове регулювання завжди має чітку, цілеспрямовану характерність.

Водночас від правильного вибору методів такого регулювання значною мірою залежить стабільність, безпека та якість надання транспортних послуг. З огляду на це, важливим є розуміння того, які саме інструменти впливу використовуються при для

організації перевезень. Методи правового регулювання організації перевізного процесу – це способи впливу на поведінку учасників перевізного процесу, які застосовуються з метою забезпечення належної організації та здійснення перевезень. Д. К. Медведєв зазначав, що ефективність адміністративно-правового регулювання перевізного процесу залежить від оптимального поєднання різних методів впливу, яке забезпечує досягнення цілей правового регулювання з мінімальними обмеженнями для учасників перевізного процесу [9]. До основних методів належать: 1) метод приписів, який полягає у встановленні обов'язків для учасників перевізного процесу (наприклад, обов'язок перевізника дотримуватися розкладу руху, обов'язок пасажира мати проїзний документ тощо); 2) метод заборон, який полягає у встановленні заборон на певні дії у сфері перевезень (наприклад, заборона здійснення перевезень без відповідної ліцензії, заборона перевезення небезпечних вантажів без спеціальних дозволів тощо); 3) метод дозволів, який полягає у наданні учасникам перевізного процесу права на вчинення певних дій (наприклад, право перевізника на здійснення перевезень на певному маршруті на підставі ліцензії); 4) метод стимулювання, який полягає у створенні умов для заохочення певної поведінки учасників перевізного процесу (наприклад, надання податкових пільг перевізникам, які використовують екологічно чисті транспортні засоби).

Водночас Закон України «Про мультимодальні перевезення» [18] суттєво вплинув на регулювання організації перевізного процесу, заклавши правові основи для більш ефективного та комплексного підходу до перевезень вантажів із залученням кількох видів транспорту. Зосередимось на його приписах детальніше.

По-перше, закон чітко визначає поняття мультимодального перевезення (ст. 1), його учасників, а також встановлює правовий режим договірних відносин між ними (ст. 5). Це дозволяє унормувати порядок укладення договорів, розподіл відповідальності між перевізниками (ст. 15), а також регламентує взаємодію різних видів транспорту в межах єдиної транспортної операції. Наприклад, при перевезенні вантажу з порту через залізничний та автомобільний транспорт забезпечується єдина договірна база, що усуває необхідність окремих договорів з кожним перевізником.

По-друге, закон уніфікує та спрощує договірні процедури, запроваджуючи можливість укладення єдиного договору перевезення (ст. 6), який охоплює всі етапи мультимодальної доставки вантажу. Це сприяє зниженню адміністративних бар'єрів, скороченню часу оформлення документів та підвищенню загальної ефективності перевізного процесу. Як приклад, експедитор отримує можливість відповідати за весь маршрут доставки вантажу, що значно спрощує координацію та комунікацію з замовником.

По-третє, закон посилює вимоги до безпеки та контролю, встановлюючи відповідальність перевізників за збереження вантажу (ст. 17), дотримання умов перевезення (ст. 18), а також належний технічний стан транспортних засобів і інфраструктури (ст. 20). Це сприяє мінімізації ризиків аварійних ситуацій і підвищенню надійності мультимодальних перевезень. Наприклад, закон передбачає право замовника контролювати стан вантажу на кожному етапі перевезення.

По-четверте, нормативне врегулювання стимулює інтеграцію різних видів транспорту (ст. 2), сприяє розвитку логістичних систем та модернізації транспортної інфраструктури, що відповідає міжнародним стандартам. Це підвищує конкурентоспроможність вітчизняного транспорту на внутрішньому і світовому ринках. Практично це означає покращення координації між залізничними, автомобільними, морськими та авіаційними перевезеннями, а також розвиток логістичних центрів і терміналів. Нарешті, закон гармонізує національне регулювання мультимодальних перевезень із міжнародним законодавством, зокрема Конвенцією про договори міжнародного мультимодального перевезення вантажів (ст. 3), що полегшує здійснення транскордонних перевезень і залучення іноземних інвестицій у транспортну галузь України.

Таким чином, Закон України «Про мультимодальні перевезення» модернізує правову основу організації перевізного процесу, створюючи передумови для підвищення його ефективності, безпеки та відповідності сучасним викликам і стандартам.

Водночас сучасний розвиток транспортної галузі характеризується впровадженням інноваційних технологій та підходів до організації перевізного процесу. Це зумовлює необхідність адаптації нормативно-правової бази до нових викликів та можливостей. Дослідження показують, що державна фінансова підтримка інноваційної діяльності, зокрема технологічної модернізації виробництва та оновлення роботи транспортних підприємств, закріплена в нормативно-правових актах і охоплює такі інструменти, як бюджетне фінансування, створення сприятливих умов для інвестування, пільгове кредитування, страхування інноваційних проєктів, заснування спеціалізованих небанківських фінансово-кредитних установ інноваційного спрямування, податкові пільги, а також фінансово-економічну підтримку трансферу технологій [22, с. 3].

Важливим аспектом нормативного регулювання є встановлення вимог до планування та оптимізації перевізного процесу. Як зазначає В. Р. Самостян, «удосконалення процесу планування перевезення вантажів потребує розробки нових системних підходів на основі значущих критеріїв, що має суттєве значення в галузі експлуатації транспортних засобів» [20]. Тобто метою таких досліджень є розробка методики багатокритеріальної оптимізації планування процесу перевезення вантажів за допомогою економії ресурсів без втрат роботи з обліком зниження негативного впливу на інфраструктуру. При цьому об'єктом дослідження виступає процес організації вантажних перевезень, а предметом – управлінські та інфраструктурні рішення, спрямовані на забезпечення їхнього ефективного планування з урахуванням різноманітних чинників. Це підкреслює важливість комплексного підходу до нормативного регулювання, який би враховував не лише правові, але й технічні, економічні та екологічні аспекти організації перевізного процесу.

Одним з ключових аспектів нормативного регулювання організації перевізного процесу є забезпечення безпеки перевезень та управління ризиками [8]. До ключових нормативно-правових актів, які регламентують питання визначення ризиків і допустимих рівнів їх впливу у сфері транспорту, належать Закон України «Про транспорт», Закон України «Про охорону праці», Закон України «Про перевезення небезпечних вантажів», а також «Правила перевезення небезпечних вантажів».

Одним із ключових механізмів державного регулювання у сфері транспортної безпеки є встановлення системи стандартів та нормативів, спрямованих на запобігання аварійним ситуаціям, мінімізацію ризиків та забезпечення безпечного функціонування транспортної системи загалом. Цей механізм закріплений у відповідних законодавчих та підзаконних актах, які визначають обов'язкові вимоги щодо безпечної експлуатації транспортних засобів, належного технічного стану інфраструктурних об'єктів (доріг, мостів, вокзалів, терміналів тощо), дотримання правил дорожнього руху, а також порядку проведення технічного обслуговування і контролю.

Так, Закон України «Про транспорт» (ст. 5) покладає на підприємства обов'язок підтримувати належний технічний стан рухомого складу й інфраструктури, а Закон України «Про дорожній рух» (ст. 3) встановлює вертикаль державного управління безпекою руху та порядок обов'язкових технічних оглядів. Стаття 5 Закону України «Про автомобільний транспорт» деталізує державний контроль за ліцензуванням перевізників і дотриманням режимів праці й відпочинку водіїв, тоді як Закон України «Про залізничний транспорт» (ст. 5) регламентує технічне обслуговування рухомого складу, колій, сигналізації та зв'язку. У сфері авіації Повітряний кодекс України (ст. 4) визначає вимоги до сертифікації авіапідприємств і льотного складу, а Закон України «Про перевезення небезпечних вантажів» гармонізує національні правила з ADR, IMDG та ICAO-TI та зобов'язує перевізників мати сертифікованих радників з безпеки.

Нормативні вимоги конкретизовані у підзаконних актах: Правила охорони праці на автомобільному транспорті (наказ МНС № 964/2012) [16] встановлюють обов'язкові передрейсові медичні огляди та періодичність техобслуговування, а наказ Мінтрансв'язку № 450/167-2007 визначає порядок безпечного перевезення пасажирів на нерегулярних рейсах. Державні стандарти, зокрема ДСТУ 7013:2009 для автотранспортних підприємств та ДСТУ EN 50126-1:2021 для залізниці, фіксують методики оцінювання ризиків і критерії допустимого залишкового ризику.

За порушення встановлених норм передбачена адміністративна й кримінальна відповідальність. Зокрема, ст. 133 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлює штрафи й можливу конфіскацію за порушення правил перевезення небезпечних вантажів, а ст. 133-1 та 133-2 – санкції за недотримання режимів праці водіїв і вимог міжнародних транспортних перевезень [5]. Динамічний розвиток транспортних технологій, інтеграційні процеси та зміна економічних умов вимагають постійного удосконалення нормативно-правової бази, що регулює організацію перевізного процесу, з метою забезпечення ефективності й безпеки транспортної системи України.

Для досягнення цієї мети необхідно системно оновлювати нормативно-правове регулювання, здійснюючи ревізію чинного законодавства з метою усунення застарілих та суперечливих норм, а також розробляти нові акти, які відповідатимуть сучасним технологіям і стандартам. Важливим є також гармонізація національного законодавства з міжнародними нормативними документами, зокрема актами Європейського Союзу та міжнародних організацій.

Інституційна модернізація органів управління транспортом передбачає посилення координаційної ролі центральних органів виконавчої влади, удосконалення взаємодії між різними рівнями влади та створення науково-аналітичних центрів для прогнозування потреб і ризиків у сфері перевезень. Велике значення має цифровізація та дерегуляція транспортної сфери, зокрема впровадження електронного документообігу, створення єдиних інформаційних платформ, а також використання сучасних систем управління транспортними потоками, контролю та безпеки.

Розвиток людського капіталу та підвищення правової культури є невід'ємною складовою цього процесу, що передбачає підвищення кваліфікації фахівців, проведення роз'яснювальної роботи серед учасників перевізного процесу та стимулювання правової відповідальності. Не менш важливим є створення сприятливого інвестиційного клімату, що забезпечується державним стимулюванням інновацій, розвитком приватно-державного партнерства у будівництві інфраструктури та стабільністю правового середовища для залучення іноземних інвестицій.

Таким чином, нормативно-правова база регулювання організації перевізного процесу в Україні є досить розгалуженою та охоплює різні аспекти функціонування транспортної системи. Разом з тим, існує необхідність подальшого вдосконалення транспортного законодавства, його гармонізації з європейськими стандартами та адаптації до сучасних умов розвитку транспортної галузі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Нормативно-правова база регулювання організації перевізного процесу в Україні є досить розгалуженою та охоплює різні аспекти функціонування транспортної системи через систему актів різної юридичної сили. Правове регулювання перевізного процесу становить важливу складову адміністративного права, що забезпечує упорядкування суспільних відносин у транспортній сфері через використання адміністративно-правових механізмів для забезпечення порядку, контролю та безпеки в транспортній галузі. Специфіка транспортної сфери обумовлює наявність особливих норм, які регулюють ці правовідносини та відрізняють їх від загальних адміністративних правовідносин. Значущим для модернізації правових засад організації перевізного процесу є Закон України «Про мультимодальні перевезення», який створює передумови для інтеграції різних видів транспорту, уніфікації договірних процедур та

гармонізації національного регулювання з міжнародними стандартами. Удосконалення нормативно-правової бази у транспортній сфері має ґрунтуватися на комплексному підході, що поєднує законодавчі зміни, інституційну перебудову, впровадження сучасних технологій, розвиток професійних компетенцій та сприятливі економічні умови, що разом забезпечить ефективне і безпечне функціонування транспортної системи України.

Перспективи подальших досліджень полягають у вдосконаленні механізмів державного управління, розвитку людського капіталу та адаптації нормативної бази до викликів цифрової трансформації та інтеграційних процесів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агакарян Р. С. Поняття та зміст адміністративно-правових відносин у сфері транспорту. Актуальні проблеми держави і права. 2020. № 2. С. 3–11. DOI: <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i86.2398>.
2. Волкова А. В. Договір перевезення вантажів автомобільним транспортом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2015. 16 с.
3. Волкова А. В. Правове регулювання міжнародних перевезень вантажів автомобільним транспортом в умовах дуалізму приватного права. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2013. Вип. 23, ч. 1, т. 1. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/6634/1/ПРАВОВЕ%20РЕГУЛЮВАННЯ%20МІЖНАРОДНИХ%20ПЕРЕВЕЗЕНЬ%20ВАНТАЖІВ.pdf>.
4. Каличева Н. Є. Державне регулювання як фактор забезпечення ефективного функціонування національної транспортної системи. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2018. Вип. 31. С. 27-31.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073–X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
7. Крихтіна Ю. О. Нормативно-правові засади розвитку транспортної галузі України: механізми формування та реалізації державної політики. Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика. С. 525–532. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/14700/1/Крыхтина219.pdf>.
8. Кульова Д. О., Кравець А. Л., Киман А. М. Ризик-орієнтовані технології перевезень : конспект лекцій. Харків : УкрДУЗТ, 2023. Ч. 1. 69 с.
9. Медведєв Д. К. Адміністративно-правові засади перевезення вантажів автомобільним транспортом : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Донец. юрид. ін-т Луган. держ. ун-т внутрішніх справ. Донецьк, 2010. 206 с.
10. Мельник О. М. Аналіз поняття «негабаритні вантажі» в загальній системі класифікації вантажів. Дослідження особливостей транспортного флоту для організації процесу перевезень негабаритних вантажів. Транспортні системи і технології. 2020. Вип. 35. С. 169-181. DOI: 10.32703/26179040-2020-35-17. URL: <https://tst.duit.in.ua/index.php/tst/article/download/229/202/592>.
11. Нечипуренко О. М. Цивільно-правове регулювання перевезень таксі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Одеська національна юридична академія. Одеса, 2008. 20 с.
12. Ніколаєнко І. Р. Захист прав пасажирів за договором перевезення у міському та приміському сполученні : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Запоріжжя, Тернопіль, 2021. 269 с.
13. Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17>.
14. Про автомобільний транспорт : Закон України від 05.04.2001 р. № 2344-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14>.
15. Про залізничний транспорт : Закон України від 04.07.1996 р. № 273/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/96-вр>.

16. Про затвердження Правил охорони праці на автомобільному транспорті : Наказ Міністерства надзвичайних ситуацій України від 09.07.2012 р. № 964. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1299-12>.
17. Про затвердження Статуту залізниць України : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.04.1998 р. № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-98-п>.
18. Про мультимодальні перевезення : Закон України від 17.11.2021 р. № 1887-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1887-20>.
19. Про транспорт : Закон України від 10.11.1994 р. № 232/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-вр>.
20. Самостян В. Р., Онищук В. П. Удосконалення процесу планування перевезення вантажів автомобільним транспортом : монографія. Луцьк : ІВВ ЛНТУ, 2023. 158 с.
21. Юсупов В. А. Актуальні питання правового забезпечення процесу державного управління створення та діяльності технопарків в Україні. Актуальні проблеми держави і права. URL: <http://apdp.in.ua/v88/20.pdf>.
22. Sas L., Matkovskyi P. Regulatory of financial support directions for technological updating of production and modernization of agricultural enterprises' activity. The Actual Problems of Regional Economy Development. 2019. Vol. 2, no. 15. P. 8–14. DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.2.15.8-14>.